

Grensoverschrijdend

gedrag

naar mensen met een

bepmerking

Voorbeelden, werkmateriaal en tips voor professionals

Maak kennis met John

John is 29 jaar en vrijwel blind. Hij werkt fulltime aan de universiteit van Utrecht, waar hij onderzoek doet naar mensenrechten. Hij heeft een blindengeleidehond en gebruikt openbaar vervoer om te komen waar hij wil. Hij heeft een eigen appartement samen met een goede vriend die hij nog kent van zijn studie. Zijn ouders wonen in dezelfde stad, net als zijn zus. Ze zien elkaar twee tot drie keer in de maand. John kan vrijwel helemaal voor zichzelf zorgen. Soms doet hij een beroep op zijn huisgenoot, vrienden en zijn familie.

John loopt relatief weinig risico op het meemaken van grensoverschrijdend gedrag. Hij woont zelfstandig met een door hem gekozen huisgenoot. Hij is niet afhankelijk van professionals en heeft veel controle over zijn eigen leven. Door zijn hoge opleiding en fulltime baan is hij financieel onafhankelijk. Hij kent de wet- en regelgeving die mensen beschermt tegen uitbuiting en misbruik. John heeft weliswaar forse visuele beperkingen, maar zijn geleidehond is een beschermende factor. Hij heeft een gezonde relatie met zijn familie die beschermend werkt als zijn huisgenoot grensoverschrijdend gedrag zou laten zien.

Voorwoord

Grensoverschrijdend gedrag komt overal voor: op straat, op scholen en werkplekken, tussen partners, in gezinnen en families. Het is dus logisch dat ook mensen met een beperking risico's lopen. Als je hen vraagt wat ze meemaken, noemen ze vaak allerlei voorbeelden. Pesten, uitschelden, ruw beetpakken, knijpen, geen ondersteuning krijgen terwijl je het wel vraagt, gestraft worden door een dierbare knuffel af te pakken, dubbelzinnige opmerkingen, diefstal en aanranding. Vaak veel meer dan ouders of begeleiders dachten.

In organisaties die ondersteuning bieden aan mensen met een beperking is veel aandacht voor preventie en aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Andere vormen krijgen meestal veel minder aandacht. Professionals praten er weinig over, ook niet met ouders en cliënten. Is dat omdat we ons niet kunnen voorstellen dat het voorkomt? Omdat we het niet zien? Omdat we het niet belangrijk vinden? Omdat we sommige grensoverschrijdingen 'gewoon' zijn gaan vinden? Of omdat we niet weten hoe we ermee om moeten gaan?

Deze bundel laat zien dat grensoverschrijdend gedrag naar mensen met een beperking regelmatig voorkomt en hoe je eraan kunt werken. We hebben 28 voorbeelden verzameld. Sommige voorbeelden zijn herkenbaar en komen regelmatig voor, andere zijn minder herkenbaar en schokkend.

Alle voorbeelden komen voort uit relatief recente incidenten. De meeste werden verteld door mensen met een beperking zelf, hun familie, vrienden of begeleiders. Eén voorbeeld is afkomstig uit de media. Sommige mensen maakten verschillende vormen van grensoverschrijdingen mee, en komen twee keer aan bod, echter onder een andere naam. Een aantal voorbeelden is al eerder beschreven (Boet et al, 2010). Om de privacy te waarborgen, zijn de verhalen soms aangepast en de namen veranderd. Maar de kern is altijd waarheidsgetrouw.

We hopen dat deze bundel een hulpmiddel kan zijn om grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar te maken. Zodat het een gespreksonderwerp wordt tussen begeleiders, ouders en andere betrokkenen. Grensoverschrijdend gedrag is een complex en beladen onderwerp, waar je liever niet mee bezig wilt zijn. Met deze bundel hopen we dat je handvatten krijgt om het toch te doen, en daarbij op een openhartige en constructieve manier met elkaar te kunnen samenwerken.

Maak kennis met Aïsha

Aïsha is 19 jaar en heeft een licht verstandelijke beperking. Je ziet niet aan haar dat ze een beperking heeft: ze is hip gekleed en lijkt zich ogenschijnlijk prima te handhaven. Drie keer per week komt haar begeleider bij haar thuis langs om haar te ondersteunen. Ze woont samen met haar moeder en oudere broers op een bovenwoning in Amsterdam. Aïsha houdt van leven om zich heen en zoekt de gezelligheid op. Ze maakt met iedereen praatjes: met de burens, de bakker om de hoek en met mensen die ze tegenkomt op straat. Aïsha ziet geen gevaar, stapt op iedereen af en vertrouwt iedereen.

Aïsha werkt vijf dagen per week in een dierenwinkel, waar ze de spullen uitpakt en in de winkel zet. Ze heeft daar een goede vriendin, met wie ze graag gaat winkelen. Met andere vriendinnen sport ze en gaat ze dansen. Aïsha vindt het moeilijk om haar geld te beheren, geeft graag geld uit en geeft ook anderen gemakkelijk geld. Daarom beheert haar broer haar geld. Ze hebben samen afgesproken dat ze elke week een bepaald budget krijgt om leuke dingen mee te doen. Ze wil over een paar jaar heel graag zelfstandig wonen. Samen met haar begeleider kijkt ze wat daarvoor nodig is. Nu leert ze van haar moeder verschillende recepten koken.

Aïsha loopt een matig risico op het meemaken van grensoverschrijdend gedrag. Ze kan veel zelf. Haar oneindige vertrouwen in de goedheid van mensen, het feit dat ze overal op afstapt, geen gevaar ziet én haar problemen met het beheren van haar geld, maken haar kwetsbaar voor misbruik. Omdat haar broer haar geld beheert, is dit risico enigszins beperkt. Maar wat als haar broer het niet goed met haar voor zou hebben?

Leeswijzer

Deze bundel is bedoeld om je kennis te laten maken met grensoverschrijdend gedrag. Je kunt de bundel van voor naar achteren lezen, maar ook doorbladeren. De voorbeelden kun je gebruiken om zelf over na te denken, als startpunt tijdens een teambespreking of als trainingsmateriaal. De tekeningen zijn te gebruiken als praatplaat tijdens gesprekken met cliënten en ouders.

We geven eerst algemene informatie over grensoverschrijdend gedrag. Daarna geven we verschillende voorbeelden. Bij de eerste negen voorbeelden laten we zien hoe je de ernst van de situatie in kunt schatten. Bij latere voorbeelden laten we dit open, zodat je de casuïstiek als werkmateriaal kunt gebruiken. Bijvoorbeeld door samen met je team een inschatting te maken van de ernst en zo de bewustwording te vergroten. Ook geven we bij de voorbeelden aan wat betrokkenen zelf kunnen ondernemen. Tot slot stellen we bij elke casus vragen. Deze vragen kun je op verschillende manieren gebruiken:

- individueel: om verder over de casus na te denken
- als ouders: door ze te gebruiken als leidraad bij een gesprek
- in teams: door erover van gedachten te wisselen.

Tussendoor maak je kennis met John¹, Aïsha en Mark. Zij hebben allemaal een beperking, maar lopen een verschillend risico op het meemaken van grensoverschrijdend gedrag. Uit de verhalen wordt duidelijk waarom.

¹Eerder verschenen in: Heeringa, 2012.

Achter in de bundel vertellen we hoe je grensoverschrijdend gedrag zo veel mogelijk kunt voorkomen. Grensoverschrijdend gedrag is overal, maar op sommige plekken minder dan op andere. Dat betekent dus dat je er iets aan kunt doen!

Inhoudsopgave

Maak kennis met John	2
Maak kennis met Aïsha	4
Maak kennis met Mark	8

Basiskennis over grensoverschrijdend gedrag	9
Grensoverschrijdend gedrag komt overal voor	9
Meer risico voor mensen met een beperking	9
Hoe wordt het bekend?	9
Onbewust én opzettelijk	9
Plegers	10
Machtsverschil: risico voor grensoverschrijdend gedrag	10
Machtsverschillen zijn vaak te groot	10
Beoordeling van de ernst	12

Voorbeelden van grensoverschrijdend gedrag

Psychisch grensoverschrijdend gedrag

Pestende buurkinderen	14
Afreagerende begeleider	15
Agressieve huisgenoot	16
Mensonterende straffen	18

Onthouden van zorg en verwaarlozing

Door haast pijn bij tillen niet opmerken	21
Afhankelijk en alleen gelaten worden	23
Te weinig hulp bij eten	24
Alles is vies	26
Vastgebonden aan een tafelpoot	28

Fysiek grensoverschrijdend gedrag

Te hard duwen bij het naar bed brengen	31
Overal blauwe plekken	32
Schoppende huisgenoot	33
Stelselmatig slaan met een riem	34

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

'Lekkere tieten op Facebook'	37
Huisgenoot loopt bloot over de gang	38
Betasten in de rustruimte	39
In de auto verkracht	41

Discriminatie

Uitgelachen	44
De hele dag vervelend werk doen	45
'Spelen met mensen'	46

Schending van rechten

Eerst hartig, dan pas zoet	48
Zomaar binnenlopen	50
Timer op de computer	51
Dossiers slingeren in de woonkamer	52

Financiële en materiële uitbuiting

Koekjes kopen met geld van cliënt	54
Eten pakken van medebewoner	55
Tas stelen	56
Erfenis gebruiken voor boodschappen	57

Werken aan grensoverschrijdend gedrag

Voor mensen met een beperking	58
Voor ouders en verzorgers	58
Voor professionals	59

Aan de slag

60

Dit is Vilans

61

Referenties

62

Colofon

63

Maak kennis met Mark

Mark is 20 jaar. Hij is doof en heeft ernstig verstandelijke beperkingen. Hij leeft samen met zijn jongere broer en zijn vader op een boerderij op het platteland in het oosten van het land. De dichtstbijzijnde burens wonen een halve kilometer verderop. Mark volgde van zijn vierde tot zijn achttiende speciaal onderwijs. Hij bezoekt nu een dagactiviteitencentrum waar een aantal collega's forse gedragsproblemen hebben. Mark communiceert met plaatjes en beheerst een beperkt aantal gebaren. Hij gaat naar het dagcentrum met een busje, wordt als eerste opgehaald en als laatste thuisgebracht. Mark heeft ondersteuning nodig bij vrijwel al zijn dagelijkse activiteiten, zoals naar de wc gaan, douchen en aankleden.

Het risico op meemaken van grensoverschrijdend gedrag is voor Mark groot. Hij heeft vrijwel overal ondersteuning bij nodig, ook op intieme en kwetsbare momenten. In de voorzieningen die hij gebruikt(e), komt agressief gedrag vaak voor. Het is zelfs min of meer de norm. Daardoor heeft hij niet geleerd wat normaal en wat afwijkend is. Zijn huis ligt geïsoleerd, dus mogelijk misbruik binnen de familie blijft gemakkelijk onopgemerkt. Een groot deel van de busreis is hij alleen met de chauffeur. Mark kan zich door zijn beperkte communicatiemogelijkheden slecht verweren en ook slecht duidelijk maken wat hij meemaakt.

Basiskennis over grensoverschrijdend gedrag

Grensoverschrijdend gedrag komt overal voor

Grensoverschrijdend gedrag komt overal voor: op straat, op scholen en werkplekken, tussen partners, in gezinnen en families. Iedereen kan te maken krijgen met grensoverschrijdend gedrag, zoals pesten, kleineren, uitschelden, handtastelijkheden, knijpen, uitsluiten, onthouden van zorg, stelen en aanranden. Het is dus logisch dat ook mensen met een beperking hiermee in aanraking komen.

Meer risico voor mensen met een beperking

Mensen met een beperking lopen een verhoogd risico op het meemaken van grensoverschrijdend gedrag. Onderzoek laat zien dat grensoverschrijding naar en misbruik van mensen met een beperking een wijdverspreid probleem is (Fitzsimons, 2009). Helaas ontbreken cijfers over de situatie in Nederland. Internationale cijfers lopen uiteen. Tot nu toe nemen we aan dat kinderen met een verstandelijke beperking drie tot vier keer vaker grensoverschrijdend gedrag meemaken dan andere

kinderen. Bij volwassenen is dit mogelijk nog meer. Maar het bewijs hiervoor is nog onvoldoende geleverd (Sobsey, 2005). Verschillende onderzoekers opperen dat grensoverschrijdend gedrag en mishandeling mogelijk op een veel grotere schaal plaatsvindt dan tot nog toe bekend is (Joyce, 2003). Ook weten we dat mensen met een beperking die één keer slachtoffer werden, een verhoogde kans hebben om nog een keer slachtoffer te worden (McCartney, 1998.)

Hoe wordt het bekend?

Grensoverschrijdend gedrag komt vooral boven tafel doordat slachtoffers het zelf vertellen. Begeleiders en ouders signaleren het minder vaak. Toch herkennen mensen met een beperking grensoverschrijdend gedrag lang niet altijd. Sommigen kunnen, door hun beperkingen, hun ervaringen niet vertellen. Bijvoorbeeld omdat ze niet of moeilijk communiceren. En er zijn mensen die het uit angst niet melden. Er zijn dus nogal wat mensen die slachtoffer zijn, maar van wie dat niet bekend is (Lewin, 2007; Murphy, 2007; White et al, 2003.)

Onbewust én opzettelijk

Grensoverschrijdend gedrag vindt regelmatig onbewust plaats, zonder dat de pleger het in de gaten heeft. Bijvoorbeeld omdat het gewoon geworden is om vervelende grappen te maken of omdat mensen zich niet realiseren wat ze doen. Zoals een medebewoner die steeds de kamer van een cliënt binnenloopt zonder te kloppen en daarmee inbreuk maakt op haar privacy. Grensoverschrijdend gedrag kan ook opzettelijk plaatsvinden.

Wist je dat... grensoverschrijdend gedrag niet alleen gaat over wat je doet, maar ook over wat je niet doet? Geen ondersteuning geven terwijl de cliënt er wel om vraagt of te weinig hulp bieden bij het eten, het valt allemaal onder grensoverschrijdend gedrag.

Wist je dat... mensen met een beperking een verhoogd risico lopen op het meemaken van grensoverschrijdend gedrag? Machtverschillen tussen hen en anderen maken hen kwetsbaar.

Bijvoorbeeld door mensen te pesten, te knijpen of niet te helpen terwijl ze daar wel om vragen.

Plegers

Grensoverschrijdend gedrag vindt regelmatig plaats op de plek die het meest veilig zou moeten zijn: bij mensen thuis. Ook scholen en werkplekken worden relatief vaak genoemd. Plegers kunnen mensen op straat of in de wijk zijn, maar ook familieleden, (ex-)partners, kennissen, collega's of professionals. Bij mensen met een beperking is de groep mogelijke plegers veel groter dan bij mensen zonder beperking. Denk aan hulpverleners, begeleiders, vervoerders en andere cliënten. Meestal is de pleger een bekende van het slachtoffer (Hickson, 2008.)

Machtverschil: risico voor grensoverschrijdend gedrag

Overall waar mensen samen leven speelt macht een rol. En waar machtverschillen zijn, kan machtsmisbruik plaatsvinden, met grensoverschrijdend gedrag als gevolg. Hoe groter het machtverschil, hoe groter het risico. Mensen met een beperking hebben vaak te maken met grote(re) machtverschillen. Zo is iemand die zichzelf niet kan wassen, afhankelijk van degene die hem helpt.

Machtverschillen zijn vaak te groot

Machtverschillen zijn vaak groter dan nodig. Dit komt door de manier waarop we met mensen met een beperking omgaan. We leren ze te weinig om kritisch te zijn, een eigen mening te hebben en grenzen aan te geven. Ook maken we machtverschillen groter door de manier waarop we de ondersteuning en zorg organiseren. We besteden bijvoorbeeld nog te weinig aandacht aan het opbouwen van een gezond sociaal netwerk. Ook kunnen mensen vaak niet zelf kiezen met wie ze willen wonen, of wonen slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag en plegers bij elkaar. Andere voorbeelden zijn een gesloten cultuur in een organisatie waarbij anderen niet mee kunnen kijken en onvoldoende toegerust personeel voor het werken met moeilijke cliënten (White et al, 2003; Fitzsimons, 2009.)

Wist je dat... plegers van grensoverschrijdend gedrag meestal bekenden zijn van het slachtoffer? Veel mensen denken dat grensoverschrijdend gedrag juist gepleegd wordt door onbekenden. Dat beeld klopt dus niet!

Vormen van grensoverschrijdend gedrag

Grensoverschrijdend gedrag komt in veel vormen voor. Hieronder vind je zeven hoofdvormen, elke keer met een aantal voorbeelden. Natuurlijk zijn er nog talloze andere voorbeelden te vinden in het dagelijkse leven van mensen met een beperking.

Psychisch grensoverschrijdend gedrag

Pesten, schelden, treiteren, bang maken, onder druk zetten, overmatige controle uitoefenen en vernederen.

Onthouden van zorg en verwaarlozing

Te weinig tijd voor of hulp bij eten en drinken, onthouden van medicatie, eten of drinken, geen of te laat hulp bieden bij het naar de wc gaan, niet reageren op roepen, slechte hygiëne. Bij psychische verwaarlozing gaat het bijvoorbeeld om het onthouden van aandacht en liefde.

Fysiek grensoverschrijdend gedrag

Te hard beetpakken, ruw of hard wegduwen, knijpen, schoppen, slaan, vastbinden, misbruiken van medicatie, onnodige vrijheidsbeperking door tafelbladen en banden.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag en misbruik

Seksueel getinte opmerkingen, seksueel intimiderend gedrag, ongewenste aanrakingen, (poging tot) verkrachting of gedwongen worden tot:

- ontkleden;
- iemand onder de kleren aan te raken;
- borsten, billen of geslachtsdelen te laten zien (in het echt of op internet);
- masturbatie;
- naar seksueel getint beeldmateriaal te kijken of dit te maken;
- seksueel getinte handelingen te verrichten (met de hand of mond).

Discriminatie

Ongelijkwaardige behandeling op basis van afkomst, sekse, seksuele voorkeur, beperking en/of religie.

Schending van rechten

Zeggenschap onthouden, beslissingen nemen zonder overleg met de betreffende persoon of diens vertegenwoordiger, aantasting of inperking van het recht op privacy (bijvoorbeeld door post achter te houden of het bezoek te beperken).

Financiële en materiële uitbuiting

Het wegnemen of profiteren van bezittingen, verkopen of gebruiken van eigendommen zonder toestemming, onterecht vragen van eigen bijdragen of financieel kort houden.

(Department of Health, 2000).

Beoordeling van de ernst

Grensoverschrijdend gedrag kan mild, ernstig of zeer ernstig zijn. Om de ernst te beoordelen kun je kijken naar vier factoren. Hoewel de beoordeling dan nog steeds een inschatting is, geven de factoren wel handvatten om in gesprek te gaan en gestructureerd de ernst in beeld te brengen.

- Aard: gaat het om een milde (geel), ernstige (oranje) of zeer ernstige (rood) vorm van grensoverschrijdend gedrag? Ongevenste aanraking van borsten is bijvoorbeeld (ook in juridische zin) een mildere grensoverschrijding dan mishandeling met lichamelijk letsel tot gevolg.
- Frequentie: heeft het grensoverschrijdende gedrag eenmalig (geel) plaatsgevonden, enkele keren (oranje) of vaak (rood)?
- Gevolgen: zijn de gevolgen mild (geel) zoals een blauwe plek, ernstig (oranje) zoals een fractuur of zeer ernstig (rood), zoals overlijden?
- Intentie: ging het om onbewuste (geel) of bewuste en moedwillige grensoverschrijdingen (rood)?

(zie ook: Janssen et al, 2012)

Voorbeelden

Situatie 1: Een cliënt wordt in de haast door een begeleider eenmalig onbewust te hard beetgepakt. Ze houdt hier een kleine blauwe plek aan over.

aard	frequentie	gevolgen	intentie
mild	eenmalig	mild	onbewust
Conclusie: dit is mild grensoverschrijdend gedrag			

Situatie 2: Een cliënt is een paar keer door een begeleider bewust te hard beetgepakt. Hij heeft daardoor een paar blauwe plekken en is nu bang voor deze begeleider.

aard	frequentie	gevolgen	intentie
mild	enkele keren	ernstig	bewust
Conclusie: dit is ernstig grensoverschrijdend gedrag			

Situatie 3: Een medebewoner slaat een cliënt. Hij is boos en reageert zijn boosheid af. Deze cliënt heeft hierdoor een blauwe plek.

aard	frequentie	gevolgen	intentie
ernstig	eenmalig	mild	bewust
Conclusie: dit is ernstig grensoverschrijdend gedrag			

Situatie 4: Een medebewoner is regelmatig erg agressief. Tijdens deze buien slaat en schopt hij een andere cliënt. Hij zoekt haar doelbewust op. De andere cliënt heeft daardoor intern letsel opgelopen. Bovendien heeft ze nachtmerries en verwondt ze zichzelf.

aard	frequentie	gevolgen	intentie
zeer ernstig	vaak	ernstig/ zeer ernstig	bewust
Conclusie: dit is zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag			

Psychisch grensoverschrijdend gedrag

Pestende buurkinderen

Rosalie is 7 jaar en heeft lichamelijke beperkingen door zuurstoftekort bij de bevalling. Ze loopt anders dan anderen. Moeder vertelt:

'Rosalie loopt anders. Bij elke stap zwaait ze haar rechterbeen naar buiten. Het ziet er wat vreemd uit. Dat vonden de buurkinderen van 14 en 15 jaar kennelijk ook, want ze deden haar na toen ze langsliep. Ze moesten er erg om lachen. Rosalie reageerde niet toen het gebeurde. Maar 's avonds, toen ik haar naar bed bracht, moest ze huilen. Het ging me door merg en been. Ik heb haar getroost en daarna hebben we het er niet meer over gehad. De reactie van Rosalie (negeren) was misschien wel goed, daarna is ze door die buurjongens nooit meer gepest.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
mild	eenmalig	mild	bewust
Conclusie: dit is mild grensoverschrijdend gedrag			

Toelichting

Hoewel de buurjongens Rosalie expres nadeden, is het relatief onschuldig gedrag. Rosalie is er verdrietig over, maar er zijn verder geen ingrijpende gevolgen. Na deze keer heeft het grensoverschrijdende gedrag niet meer plaatsgevonden.

Wat kun je doen?

De moeder van Rosalie kan deze gebeurtenis aangrijpen om met haar dochter te bespreken of haar reactie al dan niet juist was. Ze kan vragen of het vaker voorkomt, samen onderzoeken wat Rosalie dan kan doen en dat eventueel in een rollenspel naspelen. Ook kan ze met de vader van Rosalie van gedachten wisselen over hoe hun dochter zo weerbaar mogelijk wordt.

OM OVER NA TE DENKEN:
 Hoe kun je er met jonge kinderen met een beperking aan werken dat zij nu én in de toekomst zo min mogelijk risico lopen op grensoverschrijdend gedrag?
 Vanaf welke leeftijd zou dat kunnen?

Afreagerende begeleider

Nico is 17 jaar oud en heeft lichamelijke beperkingen. Hierdoor heeft hij ondersteuning nodig bij zijn persoonlijke verzorging en het aankleden. Begeleidster Annemare vertelt:

'Ik had slecht geslapen. Mijn jongste was de hele nacht aan het spoken geweest. Die dag was het ook nog eens druk. Toen riep Nico me. Ik hoorde aan zijn stem dat hij weer niet lekker in zijn vel zat. En dat irriteerde me: kon hij niet even rustig wachten en gewoon vragen om hulp? Ik liep naar zijn kamer en riep boos vanuit de deuropening dat hij rustig moest wachten. Ik sloeg de deur hard achter me dicht. Nico werd stil. Ik schaamde me. Hij kon er immers niets aan doen dat ik niet goed geslapen had. En ik weet best dat Nico graag vroeg opstaat om buiten in alle rust nog even een sigaretje te roken. De volgende dag heb ik er goed met hem over kunnen praten, maar het heeft me nog wel een tijd dwarsgezet.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
mild	eenmalig	mild	onbewust
Conclusie: dit is mild grensoverschrijdend gedrag			

Toelichting

Dit was een milde grensoverschrijding. Annemare reageerde haar moeheid af op Nico. Haar boosheid kwam plotseling op. Voor Nico was dat vervelend, maar de gevolgen waren mild. Annemare en Nico hebben het samen goed uit kunnen praten.

Wat kun je doen?

Annemare kan er een volgende keer bewust bij stilstaan hoe ze zich voelt en wat de gevolgen daarvan kunnen zijn voor haar werk. Ze kan dan bijvoorbeeld een collega vragen om naar Nico toe te gaan om hem te helpen of uit te leggen waarom ze vandaag wat later is.

OM OVER NA TE DENKEN:
 Iedereen slaapt wel eens slecht.
 En ochtenddiensten zijn vaak druk.
 Het geeft toch niet als je dan een keer uit je slof schiet?

Agressieve huisgenoot

Alfred is 32 jaar. Hij is ernstig slechtziend en woont samen met andere mensen in een appartement. Hij vertelt over zichzelf:

'Ik woon bij Mark. Hij kan behoorlijk agressief worden als hij zijn zin niet krijgt. Dan voel ik me niet veilig. Hij kan behoorlijk schelden en vloeken en met deuren slaan. Het gebeurt soms ook 's avonds laat als je eigenlijk wilt slapen. Ik praat er wel met de begeleiding over maar die zeggen dat ik gewoon moet zeggen waar het op staat. Ze vinden dat ik voor mezelf op moet komen, maar in de praktijk vind ik dat toch moeilijk. De andere bewoners kunnen er ook niet tegen.' Het gebeurt elke week wel een keer.

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
ernstig	vaak	ernstig	onduidelijk
Conclusie: dit is ernstig grensoverschrijdend gedrag			

Toelichting

Samenleven met iemand die op onverwachte momenten agressief wordt, is ingrijpend. Zeker als je, zoals Alfred, slechtziend bent en dus moeite hebt met non-verbale communicatie. Het agressieve gedrag komt vaak voor, Alfred voelt zich niet veilig en zijn nachtrust wordt regelmatig verstoord. De impact is dus vrij fors.

Wat kun je doen?

De begeleiding stimuleert dat Alfred zelf zijn grenzen aangeeft. Dat is goed, daardoor wordt hij weerbaarder. Samen kunnen ze onderzoeken of hij zijn grenzen op een effectieve manier aangeeft. Alfred zegt zelf dat hij het moeilijk vindt om voor zichzelf op te komen, daar kan de begeleiding op inspelen.

Opvallend is dat de begeleiding de verantwoordelijkheid bij Alfred legt. Begeleiders en orthopedagoog zijn medeverantwoordelijk voor het stoppen van het grensoverschrijdende gedrag. Zij moeten Mark helpen zijn agressieve gedrag beter te reguleren. Bijvoorbeeld door de ondersteuning te verbeteren of met een training agressieregulatie. Als dat niet lukt, moeten ze misschien op zoek naar een andere woonplek voor Mark. Deze situatie kan zo niet voortduren.

OM OVER NA TE DENKEN:
De verantwoordelijkheid om grensoverschrijdend gedrag van een medebewoner te stoppen lijkt soms volledig bij een cliënt te liggen. Wat is de rol van de begeleiding hierin?

Mensonterende straffen

Vera is 16 jaar oud. Ze heeft een matig verstandelijke beperking en forse gedragsproblemen. Ze woont in een instelling en komt om het weekend thuis. Haar moeder vertelt:

‘Als Vera niet doet wat het personeel van haar verwacht, wordt ze gestraft. Blijkbaar kunnen ze niet omgaan met haar gedragsstoornis. Zo wordt ze dus dubbel gestraft voor haar beperking. Ik kan dat niet begrijpen en heb dat ook steeds aan de instelling laten weten. Maar het lukt gewoon niet het bespreekbaar te maken. Ik heb een lijst gemaakt met alle straffen die Vera heeft gekregen. Dat varieert van haar stoel, haar kussen of haar muzikles afpakken tot onder water duwen, op haar verjaardag niet naar huis mogen, geen eten en drinken geven, geschopt en geslagen worden op de dagbesteding, verplicht rondjes lopen en 10 dagen verplicht borduren terwijl ze daar een hekel aan heeft. Waarbij ze als ‘beloning’ de dagen zelf mag afkruisen. Vera is na die straffen heel boos en dwars. Vaak heeft ze dan nachtmerries. Ik hoor nooit van het personeel wat eraan voorafging, dat vertelt ze meestal zelf. Ze verdiepen zich niet in haar en zien alleen maar een lastig kind.’

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
zeer ernstig	vaak	ernstig	bewust
Conclusie: dit is ernstig tot zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag			

Toelichting

Vera wordt stelselmatig en moedwillig gestraft. De straffen zijn niet adequaat en zijn ontoelaatbaar. Straffen door iemand onder water te duwen, te schoppen en te slaan en geen eten en drinken te geven zijn vormen van mishandeling.

Wat kun je doen?

Vera's moeder loopt tegen een muur op. Ze weet niet meer wat ze moet doen. Heeft ze het al aan de leidinggevende gemeld? Als dat niets oplevert kan ze een klacht indienen bij de klachtencommissie of het melden bij de inspectie voor gezondheidszorg (IGZ) of de politie. Ook kan ze een andere woonplek voor Vera zoeken.

De organisatie in kwestie doet er goed aan de klachten van Vera's moeder uiterst serieus te nemen, extra ondersteuning te bieden aan het personeel om met moeilijk verstaanbaar gedrag om te gaan, een meldingsprocedure in gang te zetten, een onderzoek te starten naar de gang van zaken en Vera's veiligheid te waarborgen.

OM OVER NA TE DENKEN:
 Wat zou je als ouder doen als je merkt dat je kind zwaar wordt gestraft? Of als je dit als collega meemaakt? Wat doe je als leidinggevende wanneer je van deze situatie zou horen?

Onthouden van zorg en verwaarlozing

Door haast pijn bij tillen niet opmerken

Odin is 55 jaar en heeft lichamelijke beperkingen. Hij heeft een eigen woning in de wijk en heeft bij vrijwel alles ondersteuning nodig. Hij vertelt:

'Ik snap het ook wel. Het personeel is druk. Er zijn eigenlijk altijd te weinig mensen. En dan missen ze wel eens wat. Ik kan niet zelf in bed stappen en moet met een tillift van de rolstoel in het bed getild worden. Dat doet soms gewoon pijn. Niet zo erg, maar het is wel vervelend en ik zie er dan tegenop om naar bed te gaan. Ik praat niet zo gemakkelijk, maar ik weet zeker dat je het wel aan mijn gezicht kunt zien. De invaller merkt dat nooit. Ze is onrustig en heeft geen tijd en aandacht. Ik zeg het daarna wel, maar ja, dan is het al gebeurd.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
mild	enkele keren	mild	onbewust
Conclusie: dit is mild grensoverschrijdend gedrag			

Toelichting

De invalkracht let niet op mogelijke signalen van pijn, terwijl ze weet dat Odin zich moeilijk verstaanbaar kan maken. Ze doet dit niet opzettelijk, maar Odin heeft wel regelmatig pijn. Geen heftige pijn, dus de gevolgen zijn mild. Wel ziet hij er tegenop om naar bed te gaan.

Wat kun je doen?

Odin meldt de pijn wel bij de invalkracht, maar dit helpt niet, het gebeurt steeds weer. Hij kan het met zijn persoonlijk begeleider of de leidinggevende bespreken. Zij kunnen dan maatregelen treffen.

Voor de invaller geldt dat zij, samen met bijvoorbeeld de persoonlijk begeleider van Odin, kan leren om de signalen van Odin op te vangen. Waardoor mist ze deze signalen? Wat maakt haar zo onrustig en gehaast? Is daar iets aan te doen?

OM OVER NA TE DENKEN:
Waarom is dit een voorbeeld van grensoverschrijdend gedrag? Zou het vaak voorkomen? Hoe zou je dit soort situaties kunnen voorkomen?

Afhankelijk en alleen gelaten worden

Hassan is een jongen van 28 jaar. Hij heeft ernstig lichamelijke beperkingen en is volledig afhankelijk van anderen om zich te kunnen verplaatsen. Een begeleider vertelt:

‘Bij een duik in een ondiep zwembad liep Hassan een dwarslaesie op. Hij kan alleen nog zijn hoofd bewegen. Hij snapt veel en kan zich verstaanbaar maken, maar het kost tijd en aandacht om hem te begrijpen. Hassan gaat met een taxi naar de dagbesteding. Een paar weken geleden werd hij op een andere locatie uit het busje gezet. Hij probeerde duidelijk te maken dat hij op de verkeerde plek was, maar de chauffeur luisterde niet en reed weg. Het duurde een kwartier voordat Hassan opgemerkt werd. Hij stond daar gewoon op de stoep, in zijn rolstoel. Hij kan er zelf wel om lachen achteraf, maar ik vind het vreselijk. Het maakt niet uit dat de chauffeur zich schaamt, het had nooit mogen gebeuren.’

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
ernstig	eenmalig	mild	onbewust
Conclusie: dit is mild tot ernstig grensoverschrijdend gedrag			

Toelichting

Dit is een ernstige situatie omdat Hassan volledig afhankelijk is van anderen. De gevolgen zijn gelukkig mild: er is Hassan niets overkomen, en Hassan reageert luchtig. De chauffeur heeft het niet moedwillig gedaan en het is hierna niet meer voorgekomen.

Wat kun je doen?

Wat kunnen de vervoerder en de zorgaanbieder doen om een dergelijke situatie in de toekomst te voorkomen? Ze kunnen bijvoorbeeld afspraken maken over het overdragen van cliënten.

OM OVER NA TE DENKEN:
Hoe zou het voelen om op de verkeerde plek afgezet te worden als je jezelf niet kunt bewegen?

Te weinig hulp bij eten

Sanne is 35 jaar. Ze heeft ernstig meervoudige beperkingen en heeft bij vrijwel alles ondersteuning nodig. Haar ouders vertellen:

‘Sanne heeft hulp nodig bij het eten. Het gaat heel langzaam, je moet er veel geduld voor hebben en het kost tijd. Dat heeft de begeleiding lang niet altijd. Ze helpen haar wel, maar meestal net te kort. Ze hebben het ook erg druk. Maar Sanne eet daardoor toch regelmatig minder dan ze nodig heeft. En ze is al zo mager. Als wij haar helpen eet ze veel meer. Natuurlijk praten we er wel over, maar het gaat steeds weer fout. We willen ook niet teveel zeuren. Straks vinden ze ons lastig en reageren ze dat op Sanne af door minder goed voor haar te zorgen.’

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
zeer ernstig	vaak	ernstig	onduidelijk

Conclusie: dit is ernstig tot zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag

Toelichting

Voldoende eten is een primaire levensbehoefte. Wie dat niet zelf kan, moet voldoende tijd krijgen om geholpen te worden. De gevolgen zijn ernstig: Sanne is graatmager. Misschien niet alleen door te weinig ondersteuning, maar het speelt zeker een rol.

Wat kun je doen?

De ouders maken zich zorgen over hun relatie met de begeleiding; toch moeten ze het probleem bespreken. Als hun klacht bij de begeleiders niets oplevert, kunnen ze naar de leidinggevende of de orthopedagoog gaan of een officiële klacht indienen.

Voor de leidinggevende en de orthopedagoog is het belangrijk dat ze ingaan op de zorgen van de ouders en direct actie ondernemen. Hoe kunnen we meer tijd en rust creëren om Sanne te helpen met eten? De ouders zijn bang dat hun klachten effect zullen hebben op de ondersteuning. Ook dit moet aandacht krijgen. Is deze angst terecht? Hebben ze dit misschien eerder meegemaakt?

OM OVER NA TE DENKEN:
Is het terecht dat de ouders bang zijn dat er minder goed voor hun dochter gezorgd wordt, als zij hun klachten met de begeleiding bespreken? Zou dat in de praktijk zo kunnen gaan?

Alles is vies

Rachida is 17 jaar en heeft het syndroom van Down. Ze heeft een ernstig verstandelijke beperking en woont in een intramurale voorziening. Moeder vertelt:

‘Het begon met kleine dingen. Op een zomerse dag kwamen we onverwachts op bezoek. Rachida zat vol in de zon terwijl ze heel slecht tegen warmte kan en daar ziek van wordt. Twee begeleiders zaten binnen met een asbak vol sigarettenpeuken. Toen kreeg ik voor het eerst het gevoel dat mensen hier worden verwaarloosd. Bij een ander onaangekondigd bezoek zat Rachida er buitengewoon slordig en eenzaam bij. Ik dacht: als je een diertje was nam ik je mee maar nu laat ik je hier zitten! Ik moest haar zelf in bad doen omdat ze zo vies was. Haren wassen, nagels verzorgen, het gebeurde allemaal niet. Toen we haar verhuisden bleek pas hoe erg het was. Haar kussen en matras zaten vol met bloedvlekken van een bloedend oor en van haar menstruatie. We hebben alles weggegooid, alles was smerig en kapot.’

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
zeer ernstig	vaak	ernstig	bewust
Conclusie: dit is ernstig tot zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag			

Toelichting

Moedwillig niet voldoen aan basale zorg is zeer ernstig. Rachida is vies, haar spullen zijn vies en ze loopt herhaaldelijk onverantwoorde risico's. Ook de gevolgen zijn ernstig: Rachida zit in de zon terwijl ze daar ziek van wordt. Ook komt ze eenzaam en verlaten over.

Wat kun je doen?

De meeste professionals willen graag goede zorg leveren. Als dat niet gebeurt, moet worden uitgezocht wat er precies aan de hand is. Meestal is dat veel meer dan alleen het handelen van deze medewerkers. Waarschijnlijk spelen er, op verschillende niveaus in de organisatie, complexe factoren op elkaar in. Misschien zijn de medewerkers overbelast, waardoor ze onverschillig worden. Misschien staat de leidinggevende op te grote afstand en heeft hij of zij niet in de gaten wat er speelt. Al deze zaken hebben te maken met de organisatie en aansturing van zorg. Een officiële melding is in deze situatie noodzakelijk. Bij de leidinggevende, de klachtencommissie én inspectie voor gezondheidszorg (IGZ).

OM OVER NA TE DENKEN:
 Wat maakt deze situatie grensoverschrijdend? Ook begeleiders mogen een sigaretje roken. De zorg is een zwaar beroep en dan moet je af en toe even kunnen uitrusten. Toch?

Vastgebonden aan een tafelpoot

Susanne is 28 jaar. Ze heeft een verstandelijke beperking, is blind en kan niet praten. Vader vertelt:

‘Susanne werd met een soort geïmproviseerde riem aan de tafelpoot gebonden. Zo kon ze geen schade aanrichten aan de kamerplanten en de gordijnen. Ze werd niet voldoende gestimuleerd, waardoor ze steeds minder kon. Hetzelfde gebeurde in een andere instelling. Het personeel deed niets met haar, ook niet op de activiteitenbegeleiding. Af en toe een rondje wandelen en een bezoekje aan het zwembad op het instellings-terrein, dat was alles. Nieuwe dingen leren kost haar moeite, maar het lukt haar uiteindelijk wel. De begeleiders vonden het makkelijker om haar apart te zetten in een hoekje. Dat werd dan haar “veilige” plek.’

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
zeer ernstig	vaak	zeer ernstig	bewust

Conclusie: dit is zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag

Toelichting

Dit is een voorbeeld van zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag. De situatie is mensonterend, speelt gedurende langere tijd en wordt moedwillig in stand gehouden. Door de achteruitgang in het functioneren van Susanne zijn de gevolgen zeer ernstig.

Wat kun je doen?

Deze situatie is niet alleen het gevolg van individueel disfunctioneren, maar van een disfunctionerend systeem. Belangrijke vragen zijn: wat is er precies aan de hand, hoe heeft dit kunnen ontstaan en blijven voortduren en wat kunnen we doen we om de veiligheid van dit meisje (en de andere bewoners) te garanderen? Een officiële melding is in dit geval noodzakelijk. Bij de leidinggevende, de klachtencommissie en de inspectie voor gezondheidszorg (IGZ).

OM OVER NA TE DENKEN:
Kun je je voorstellen dat deze situatie in jouw organisatie voorkomt? Waarom wel? Waarom niet?

Fysiek grensoverschrijdend gedrag

Te hard duwen bij het naar bed brengen

Marjoleine is 5 jaar. Ze is doof en heeft gedragsproblemen. Ze kan zich nauwelijks verstaanbaar maken. Begeleidster Sacha vertelt:

'Ik bracht Marjoleine naar bed. Ze was onrustig en er wachtten nog drie kinderen. Marjoleine wilde niet gaan liggen. Ik duwde haar hard terug in bed en gebaarde 'en nu ga je slapen'. Marjoleine zei niets meer. Met grote verschrikte ogen ging ze liggen. Ik had meteen medelijden met haar en voelde me zo schuldig. Dit mag natuurlijk niet gebeuren maar soms weet ik gewoon niet hoe ik alles rond moet krijgen. Ik ben vaak zo moe. Van het tillen, het sjouwen, het continu aandacht geven. De volgende dag bleef ze uit mijn buurt. Daarna trok ze gelukkig bij.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
mild	eenmalig	mild	onbewust
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Sacha geeft aan moe te zijn en vaak niet te weten hoe ze alles rond moet krijgen. Cliënten lopen hierdoor risico's. Alleen daarom al moet Sacha dit bespreken, met haar leidinggevende of iemand anders die ze vertrouwt. Vervolgens moeten ze samen op zoek naar een structurele oplossing. Misschien ligt die in haar privésituatie, in haar werksituatie of in beide. Haar collega's en leidinggevende moeten zich afvragen of ze de overbelasting van Sacha opgemerkt hebben. Elke organisatie is gebaat bij een cultuur waarin dit soort zaken bespreekbaar zijn.

OM OVER NA TE DENKEN:
Hoe vaak zou het voorkomen dat cliënten net even te hard beetgepakt worden? Of weggeduwd worden? Als je het ziet, bespreek je het dan? Wat is er nodig om dit in een team te kunnen bespreken?

Overal blauwe plekken

Erwin is 16 jaar en autistisch. Hij woont in een 24-uursvoorziening. Erwin kan niet praten. Zijn moeder vertelt:

'In februari 2000 kreeg Erwin ineens blauwe plekken aan zijn armen. In april had hij blauwe plekken op armen en benen, een plek op zijn lichaam en een bult op zijn hoofd. In mei en augustus weer. In 2003 waren het er heel veel, op boven- en onderbenen. We zijn naar de huisarts gegaan; volgens hem kon het niet van binnenuit komen. Hij zag er ook slecht uit en beet op zijn kleding. In maart 2003 had Erwin 18 blauwe plekken op zijn benen. Niemand van het personeel wist hoe dat kwam. Het bleef maar doorgaan. Pas in 2005 is het opgehouden. We weten nog steeds niet wat er precies is gebeurd. Het gaat nu prima met Erwin. Hij is opgewekt en ziet er goed uit.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
onduidelijk	vaak	ernstig	onduidelijk
Conclusie:			

Wat kun je doen?

In deze situatie is nog veel onduidelijk. Belangrijk is erachter te komen wat er precies gespeeld heeft. Is er bijvoorbeeld een wisseling in begeleiders geweest? Erwin is, doordat hij niet kan praten en autistisch is, erg kwetsbaar voor grensoverschrijdend gedrag. Hij kan zelf niet vertellen wat hij meemaakt. Organisaties moeten voor dit soort situaties een meldplicht voor personeel hanteren. Zij moeten ervoor zorgen dat cliënten en ouders hun klachten op een laagdrempelige manier kunnen bespreken.

OM OVER NA TE DENKEN:
Zijn cliënten van mondige ouders veiliger dan cliënten van minder mondige ouders?
Wat zou jij in een dergelijke situatie doen?

Schoppende huisgenoot

Joachim is 45 jaar. Hij heeft een ernstig verstandelijke beperking en kan niet praten. Zijn broer vertelt:

'Karel, een van de huisgenoten van Joachim, is erg agressief. Joachim wordt daardoor beperkt in zijn doen en laten. Karel is een beer van een vent en heeft een kort lontje. Hij schreeuwt, schopt en slaat, ook andere bewoners hebben er last van. Mijn broer is schrikachtig als Karel in de buurt is. Soms heeft hij ook wondjes. Mijn broer kan niet praten en kijkt hem strak aan. En daar kan Karel niet tegen. De organisatie wil Karel niet overplaatsen. De situatie duurt al tien jaar; de kern van het team is in die tijd hetzelfde gebleven, inclusief de leidinggevende.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
ernstig	vaak	ernstig	onduidelijk
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Pleger en slachtoffer zijn in deze situatie tot elkaar veroordeeld zonder uitzicht op verbetering. Onduidelijk is wat de oorzaak hiervan is. Ligt het aan de organisatie van zorg? Aan de aansturing? Is de ondersteuningsvraag van Karel duidelijk? Hoe zijn de competenties van de medewerkers, en sluiten die aan bij de ondersteuningsvraag van Karel? Mogen andere deskundigen meekijken of is er een gesloten organisatiecultuur? Al deze zaken moeten uitgezocht worden. In ieder geval had deze situatie nooit zo lang mogen duren.

OM OVER NA TE DENKEN:
Wat vind je ervan dat deze situatie al tien jaar duurt? Wat zegt dit over hoe deze organisatie met grensoverschrijdend gedrag omgaat?

Stelselmatig slaan met een riem

Sandra is 18 jaar, ze heeft een verstandelijke beperking, is doof en kan niet praten. Haar vader vertelt:

‘Sandra kan niet praten, dus als ze ergens geen zin in heeft, verzet ze zich. Haar begeleidster strafte haar dan. Ook anderen hebben toegegeven dat ze er sporadisch aan hebben meegedaan. De mishandeling bestond uit slaan met een riem, onder een koude douche zetten en fixeren op de grond. Sandra heeft een hoge pijngrens, er moest dus hard geslagen worden wilde zij wat voelen. Het ging in die tijd slecht met haar: ze was verdrietig en ze vermagerde. Ze scheurde haar kleren kapot en had regelmatig een ondertemperatuur. Wij hadden veel contact met haar begeleidster en hadden geen argwaan. De mishandeling is uitgekomen doordat collega’s er niet meer tegen konden: twee van hen hebben na anderhalf jaar de directie ingelicht.’

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
zeer ernstig	vaak	zeer ernstig	bewust
Conclusie:			

Wat kun je doen?

De ouders hadden een schijnbaar goed contact met de begeleidster en er leek niets mis met haar handelen. Tijdens het juridische onderzoek bleek dat deze dader ook in het verleden grensoverschrijdend was geweest, maar dat dat in de doofpot was gestopt door de leidinggevenden. Door grensoverschrijdend gedrag te benoemen en te onderzoeken én door een verklaring van goed gedrag en referenties na te trekken, kan een organisatie voorkomen dat cliënten de dupe worden van één begeleider.

Ook bij deze casus speelt de vraag wat er verder in de organisatie aan de hand was. Waarom bleef de situatie zo lang voortduren, terwijl verschillende mensen wisten wat er aan de hand was? Een gesloten organisatiecultuur is een risico voor het ontstaan en blijven voortbestaan van grensoverschrijdend gedrag.

OM OVER NA TE DENKEN:
Hoe is het mogelijk dat andere begeleiders pas na anderhalf jaar alarm geslagen hebben? Vaak wordt de schuld eenzijdig bij de dader gelegd, maar meestal spelen er allerlei complexe en samenhangende factoren die grensoverschrijdend gedrag mogelijk maken en in stand houden. Welke factoren zouden in deze situatie een rol kunnen spelen?

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

'Lekkere tieten op Facebook'

Marjon is 18 jaar. Ze heeft een licht verstandelijke beperking en zit graag en veel op internet. Een begeleider vertelt:

'Marjon chat met mensen die ze kent en zit op Twitter en Facebook. Ze plaatst regelmatig foto's op internet. Laatst ook foto's van zichzelf op het strand. Een van haar kennissen reageerde daarop met: 'Wat een lekkere tieten heb jij!' Marjon werd heel boos, heeft hem opgebeld en wil niets meer met hem te maken hebben.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
mild	eenmalig	mild	bewust
Conclusie:			

Toelichting

Bij deze casus gaat het om het grensoverschrijdende gedrag van de bekende van Marjon en niet om het gedrag van haar zelf.

Wat kun je doen?

De vraag is of Marjon zich realiseert wat de impact is van internet en van de foto's die ze daarop plaatst. De begeleiding kan dit met haar bespreken. Ook kunnen ze met Marjon haar reactie beoordelen. Was dit een adequate reactie? Voelt ze zich er goed bij?

OM OVER NA TE DENKEN:
Had Marjon beter moeten weten?
Heeft ze het grensoverschrijdend gedrag zelf uitgelokt?

Huisgenoot loopt bloot over de gang

Harm is 45 jaar. Hij heeft een verstandelijke beperking, ernstige epilepsie en woont al zijn hele leven in instellingen. Marijke is 30 jaar en is een half jaar geleden op dezelfde plek komen wonen. Een begeleider vertelt:

‘Harm liep ’s ochtends altijd bloot door de woning. Dat ging al jaren zo en wij vonden dat allemaal gewoon. Maar Marijke had daar last van. Ze durfde niet gewoon naar de douche te lopen en keek altijd eerst door een kiertje van haar deur. Als Harm rondliep, bleef ze op haar kamer. We kwamen er pas achter toen ik Marijke vroeg of ze zich veilig voelde. Toen vertelde ze het. We hebben afspraken gemaakt met Harm. Nu doet hij een ochtendjas aan en durft Marijke naar de douche te lopen.’

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Toelichting?

Het is heel goed dat de begeleider heeft gevraagd naar Marijkes gevoel van veiligheid. Zo komt onveiligheid aan het licht die niemand zich realiseert, die niemand ziet of die niemand kent. Het bloot lopen van Harm was zo vanzelfsprekend geworden; niemand vroeg zich af of het wel gewoon was en wat het voor andere cliënten betekende.

Wat kun je doen?

Professionals kunnen een gedachtenexperiment doen: stel dat een nietsvermoedende voorbijganger deze woning zou binnenwandelen, wat zou hij dan van de situatie vinden? Stel dat je eigen dochter hier zou wonen, hoe zou je het dan vinden dat Harm bloot rond loopt? Door zo te denken kun je met een frisse blik naar de omgangsvormen te kijken. Zijn jullie misschien dingen gewoon gaan vinden die niet gewoon zijn?

OM OVER NA TE DENKEN:
Waarom is het gedrag van Harm grensoverschrijdend? In je eigen huis moet je toch bloot rond kunnen lopen als je dat graag wilt?

Betasten in de rustruimte

Bert en Marieke hebben allebei een verstandelijke beperking. Ze komen elkaar regelmatig tegen in het dagactiviteitencentrum. Een begeleider vertelt:

‘In ons activiteitencentrum is een rustruimte. Mensen die moe zijn kunnen zich daar even terugtrekken. Terwijl Marieke lag te slapen, heeft Bert haar borsten betast. Onder haar T-shirt, waardoor ze wakker werd. Er was geen begeleiding aanwezig en ze durfde niet te roepen. Dus Bert kon nog vijf minuten doorgaan, totdat iemand de deur opende en zag wat er gebeurde. Bert is nu overgeplaatst naar een ander activiteitencentrum. Marieke heeft het er nog vaak over. Ze kon de eerste dagen erna niet in slaap komen. Achteraf bleek dat Bert in het verleden al vaker over de schreef is gegaan.’

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Regelmatig is niet bekend dat cliënten in het verleden slachtoffer of pleger zijn geweest van seksueel misbruik. Vraag ernaar bij de intake van elke nieuwe cliënt. Vraag ook regelmatig of cliënten zich veilig voelen en of ze nare dingen hebben meegemaakt.

Op dit dagactiviteitencentrum rusten mannen en vrouwen in dezelfde ruimte. Dit vergroot de risico's aanzienlijk. Is dit op een andere manier te organiseren? Overigens kan seksueel grensoverschrijdend gedrag ook tussen mannen onderling voorkomen of tussen vrouwen onderling. Maar wel in mindere mate.

Het is belangrijk dat de nieuwe begeleiders van Bert door deskundigen laten onderzoeken waar zijn gedrag vandaan komt en of het te corrigeren is. Zo niet, dan moeten ze veiligheidsmaatregelen treffen. Anders gaat het daar opnieuw mis.

OM OVER NA TE DENKEN:
Zou het vaak voorkomen dat een organisatie er niet van op de hoogte is dat een cliënt pleger van seksueel grensoverschrijdend gedrag is geweest? Hoe zou dat kunnen komen?

In de auto verkracht

Maaike is 34 jaar en heeft een licht verstandelijke beperking. Ze woont thuis bij haar ouders. Vader vertelt:

'Hij nam haar mee in zijn auto. Een Mercedes. Ze gingen een stuk rijden en dan parkeerde hij op een afgelegen plek in het bos. Daar verkrachtte hij haar. Niet een keer, maar heel vaak. We hebben het al die maanden niet geweten. We vroegen ons wel af waarom ze zo stil en teruggetrokken was. Maar ze wilde niets vertellen. We bleven doorvragen, tot Maaike op een avond begon te huilen en het hele verhaal er met horten en stoten uit kwam. We kennen hem van de kerk, we vonden hem altijd zo'n aardige man. We zijn er kapot van. Nu, maanden later, schrijft ze nog dagelijks in haar dagboek wat ze meemaakte. Huilend. Wij zien het aan en weten niet hoe we haar kunnen helpen.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Toelichting

Ook al is het confronterend, ouders van kinderen met een beperking moeten zich realiseren dat hun kinderen extra risico's lopen. En dat plegers vaak bekenden zijn. Zij moeten met hun kinderen (leren) praten over intimiteit, seksualiteit en seksueel misbruik. Zo leren hun kinderen dat er leuke én niet leuke geheimen zijn, dat ze hun grenzen moeten aangeven en dat ze naar hun ouders moeten stappen als ze iets meemaken.

Wat kun je doen?

Het is de vraag of deze situatie voorkomen had kunnen worden. De dader is geraffineerd en met kwade opzet te werk gegaan. De ouders hadden misschien eerder aan Maaïke kunnen vragen of ze vervelende dingen meemaakte. Voor Maaïke en haar ouders is het belangrijk dat er snel adequate hulp komt. Ook mensen met een beperking kunnen baat hebben bij therapie.

OM OVER NA TE DENKEN:
 Zouden de ouders van deze vrouw
 geweten hebben dat plegers vaak
 bekenden zijn? Wie had hen dat
 kunnen vertellen? En zou dat de
 situatie anders gemaakt
 hebben? Hoe?

Discriminatie

Uitgelachen

Jeroen is 25 jaar en heeft een licht verstandelijke beperking. Hij vertelt over zichzelf:

'Mensen kijken me aan en lachen me uit. Ik zie er natuurlijk anders uit, daar komt dat door. Als ik hangjongeren zie dan loop ik een straatje om. Ik ga daar niet tussendoor. Als ik 's avonds laat thuis kom met bus 3, stap ik een halte verder uit. Maar als ik van het themacafé kom heb ik een andere bus. Dan moet ik wel bij die jongeren uitstappen, omdat dat de eindhalte is'.

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Jeroen vermijdt lastige situaties zo veel mogelijk. Dat is slim. Maar wat doet hij als hij wel langs de hangjongeren moet? Reageert hij dan adequaat? Of reageert hij zo dat het alleen maar 'leuker' wordt om hem te pesten? Het gaat dan om zijn verbale reactie én non-verbale reactie. Loopt hij rechtop? Hoe is zijn uitstraling? Waar kijkt hij naar? Mensen uit Jeroens netwerk kunnen hier samen met hem naar kijken.

Wellicht is het mogelijk de hangjongeren direct aan te spreken of hun school en netwerk in te schakelen.

OM OVER NA TE DENKEN:
 Worden mensen met een beperking op straat vaker uitgelachen dan anderen? Hoe komt dat? Wat zegt dat over onze samenleving?

De hele dag vervelend werk doen

Pieter is 24 en heeft het syndroom van Down. Hij kan niet goed voor zichzelf opkomen. Zijn collega vertelt:

'Pieter en ik werken samen in de tuin. De begeleiders laten hem hele dagen vegen in de plantenkas. Heel vervelend werk. Niemand zegt er iets van. De begeleiders zeggen gemeen lachend dat hij toch niets anders kan. Ik ben daar boos over en ik vind het niet eerlijk. Ze moeten juist kijken naar de dingen die Pieter wél kan.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Deze man ziet dat Pieter uitgesloten en gediscrimineerd wordt. Is hij op Pieter afgestapt? Misschien kan hij hem helpen krachtiger te worden. Of misschien kan hij helpen om andere mensen in te zetten om deze situatie op te lossen.

De organisatie moet zicht krijgen op wat hier speelt. Deze situatie staat waarschijnlijk niet op zichzelf. Gaan medewerkers wel gelijkwaardig en respectvol om met cliënten?

OM OVER NA TE DENKEN:
 Vind je dit grensoverschrijdend? Als je een beperking hebt, kun je nu eenmaal niet al te ingewikkeld werk doen. Vegen is toch prima?

'Spelen met mensen'

Birit is 22 jaar en heeft een visuele beperking. Met aanpassingen en ondersteuning kan ze prima zelfstandig functioneren. Haar vriendin vertelt:

'Birit heeft jaren in een kringloopwinkel gewerkt. Haar leidinggevende kleinerde haar, ook waar klanten bij waren. 'We vragen het niet aan haar want dan duurt het uren', zei hij dan. Of hij vroeg haar dingen te doen die ze door haar beperking niet kon. Hij hield geen rekening met haar mogelijkheden en beperkingen. Birit kreeg veel last van hoofdpijn en voelde zich vaak moe. Op advies van de huisarts en de woonbegeleider heeft ze zich uiteindelijk ziek gemeld, waarna ze een half jaar thuis heeft gezeten. Tijdens contacten met haar leidinggevende in die periode gaf hij haar het gevoel dat ze zich aanstelde waardoor haar onzekerheid alleen maar toenam.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Het is onduidelijk wat de woonbegeleider in deze situatie ondernomen heeft. Wellicht had zij een bemiddelende rol kunnen spelen. Als dat niet lukt, kan ze samen met Birit stappen ondernemen tegen de leidinggevende.

OM OVER NA TE DENKEN:
Op welke manier kunnen mensen met een beperking elkaar steunen bij het voorkomen of aanpakken van grensoverschrijdend gedrag?

Schending van rechten

Eerst hartig, dan pas zoet

Hans is 40 jaar. Hij heeft lichamelijke en verstandelijke beperkingen. Zijn ouders vertellen:

'Hans en zijn medebewoners eten altijd samen in de woonkamer. De regel is dat ze eerst een boterham met hartig beleg moeten eten, daarna mogen ze zoet kiezen. Dat is gezonder. Hans is daar vaak heel boos over: 'Ik ben toch geen kind meer!' Wij zijn het wel met hem eens. Hans is een gezonde man, helemaal niet te dik of zo. Waarom zou hij niet eerst een boterham met zoet mogen en daarna met hartig? Of gewoon twee boterhammen met hagelslag? Dat eten wij ook zo vaak! We hebben hier al een paar keer over gesproken met de leiding, maar tot nu toe zonder resultaat.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Eigen regie en keuzevrijheid zijn belangrijk voor je eigenwaarde. Eigen regie zit in kleine dingen (welk broodbeleg wil je) en in grote dingen (waar wil je wonen en met wie). Zo leer je keuzes te maken waar je achter staat en grenzen aan te geven.

Hans heeft geen eigen regie of keuzevrijheid, zelfs niet in zoets kleins als je broodbeleg kiezen. Hij wordt niet aangemoedigd na te denken over zijn keuzes en over de gevolgen ervan. Belangrijk is na te gaan waarom begeleiders zo handelen. Is het de macht der gewoonte? Heeft het te maken met de gezondheid van een van de andere cliënten? Is het machtsmisbruik? Realiseren begeleiders zich wat het belang is van eigen regie? Ouders/betrokkenen moeten hierover in gesprek met de begeleiders. Als dat niet lukt, kunnen ze contact opnemen met de leidinggevende of betrokken gedragskundige.

OM OVER NA TE DENKEN:
Wat vind je van deze situatie?
Kun je je voorstellen dat dit voor Hans grensoverschrijdend is?

Zomaar binnenlopen

Esmée is 34. Ze heeft een verstandelijke beperking en woont met drie anderen in een eigen woning. Ze vertelt:

'Mijn huisgenoten en ik hebben allemaal een eigen kamer. Samen hebben we een woonkamer en een keuken. Ons huis staat in een heel mooi oud straatje. Ik voel me er fijn. Er is wel één ding dat ik vervelend vind. De begeleiders komen altijd zomaar mijn kamer binnen. Ze kloppen wel, maar lopen dan meteen door. Ze wachten helemaal niet op mijn antwoord. Ik vind dat raar. Het is toch mijn huis? Ik heb het al vaak gezegd, maar ze blijven het maar doen.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

In onze cultuur is het heel gebruikelijk om aan te bellen of te kloppen voordat je een woning of kamer binnengaat. Waarom is dat dan niet vanzelfsprekend bij mensen met een beperking? Betrokkenen kunnen nagaan of deze organisatie afspraken heeft over omgangsvormen. Voldoen deze afspraken? Houdt de begeleiding zich hieraan?

OM OVER NA TE DENKEN:
Hoe zou het komen dat deze begeleiders zomaar naar binnenlopen zonder op antwoord te wachten?
Zouden ze dat bij hun burens ook doen?
Wat maakt deze situatie dan anders?

Timer op de computer

Sarah is 20 en heeft lichamelijke beperkingen. Ze woont nog bij haar ouders. Een kennis vertelt:

'Sarah heeft een nieuwe laptop. Haar vader wil hier een timer opzetten, zodat ze niet meer dan 2 uur per dag kan computeren. Sarah wil dat niet. Door haar beperking kan ze niet zelfstandig op pad en de computer zorgt ervoor dat ze toch contact met haar vrienden kan onderhouden. Ze heeft hier steeds ruzie over met haar vader, maar ze is toch oud genoeg om zelf te bepalen hoe lang ze achter de computer zit? Hij kan haar gewoon niet loslaten.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Betrokkenen kunnen proberen te achterhalen waarom deze vader zich zo streng opstelt. Heeft hij er geen oog voor dat de computer voor Sarah de gemakkelijkste manier is om contact te onderhouden? Is hij soms bang haar kwijt te raken? Dat ze verkeerde contacten krijgt? Of is er iets anders aan de hand?

OM OVER NA TE DENKEN:
Waarom is deze situatie grensoverschrijdend? Is dit een matige grensoverschrijding, of misschien toch ernstig, gezien de leeftijd en beperkingen van Sarah?

Dossiers slingeren in de woonkamer

Jos is 40, heeft een verstandelijke beperking en woont in een groep.
Een kennis vertelt:

'Jos woont samen met ongeveer twintig andere mensen met een verstandelijke beperking in twee geschakelde woningen. Iedere keer als ik er kom, schrik ik van het gebrek aan privacy: dossiers van bewoners liggen gewoon voor het grijpen. Iedereen kan een dossier pakken en het inzien.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Dossiers horen niet in de woonkamer te slingeren. Hiermee voldoet de organisatie op geen enkele manier aan de eisen voor het beheer van privacygevoelige informatie. Betrokkenen kunnen de organisatie hierop aanspreken. Het management moet de nodige maatregelen treffen en medewerkers aanspreken op hun gedrag.

OM OVER NA TE DENKEN:
Wat zou je doen als je dossiers los in de woning van cliënten ziet slingeren?

Financiële en materiële uitbuiting

Koekjes kopen met geld van cliënt

Michael is 16. Hij woont in een project voor begeleid wonen. Zijn ouders vertellen:

'Michaels begeleider gaat altijd met hem mee boodschappen doen. Bij toeval kwamen we erachter dat ze dan regelmatig een rol koekjes kocht. Tegen Michael zei ze dan dat ze het zo gezellig vond om bij de boodschappen te snoepen. Terwijl Michael nooit snoept. Hij houdt helemaal niet van koekjes. We hebben het besproken en daarna is het gestopt.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

De ouders van Michael hebben goed gereageerd. Ze kunnen dit voorval gebruiken om met hun zoon te praten over wat begeleiders wel en niet mogen doen met zijn geld. Voor de organisatie is het zinvol een gedragscode voor medewerkers op te stellen. Hierin kunnen ze vastleggen wat acceptabel gedrag is en wat niet.

OM OVER NA TE DENKEN:
Is de situatie anders als Michael zelf wel van de koekjes mee zou eten?

Eten pakken van een medebewoner

Marie en Peti, twee vrouwen van 35 en 37 jaar met een licht verstandelijke beperking, wonen samen in een tweepersoonsappartement. Een begeleider vertelt:

'Marie houdt van lekkere dingen. Als Peti niet in de buurt is, pakt ze haar eten uit de kast: koekjes, chips, fruit. Als het maar lekker is. Peti heeft al een paar keer gezegd dat ze het heel vervelend vindt, maar dat helpt maar even. Een paar weken later begint het opnieuw. Peti reageert steeds heftiger. Ze heeft al eens een bord kapot gegooid en geschreeuwd dat ze niet meer bij Marie wil wonen. Maar er is nergens anders plek. Haar persoonlijk begeleider probeert er met haar over te praten, maar heeft ook geen pasklare oplossing.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Betrokkenen lijken met hun handen in het haar te zitten. In zo'n geval kan het nuttig zijn anderen mee te laten kijken, bijvoorbeeld andere teamleden, mensen van andere teams of deskundigen van buitenaf.

OM OVER NA TE DENKEN:
Veel mensen denken dat grensoverschrijdend gedrag tussen cliënten onvermijdelijk is: het hoort erbij. Daardoor wordt het vaak ook niet als zodanig benoemd. Wat vind je van deze casus? Hoe zou jouw organisatie hiermee omgaan?

Tas stelen

Nina is 60 en heeft lichamelijke beperkingen waardoor ze in een rolstoel zit. Ze vertelt over zichzelf:

'Ik reed met mijn elektrische rolstoel door het winkelcentrum. Iedereen kijkt altijd naar me. Ik ben daar intussen wel aan gewend, maar ik probeer me toch altijd kleiner te maken dan ik ben. In de hoop dat ik niet zo opval. Mijn tas hangt altijd achterop. Drie jongens trokken hem eraf. Ik was zo boos, maar ik durfde niets te doen. Ik had misschien iets moeten roepen, maar wat? Omdat ik in een rolstoel zit, kon ik de jongens ook niet tegenhouden. Nu voel ik me nooit meer echt ontspannen als ik boodschappen doe.'

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Nina kan haar tas bewaren op een plek die minder zichtbaar is. En hoe is Nina's lichaamstaal? Maakt ze een kwetsbare, of juist zelfbewuste indruk? In een weerbaarheidstraining zou ze kunnen oefenen hoe ze haar rolstoel op een voor haar veilige manier kan inzetten. Bijvoorbeeld door heel hard achteruit te rijden. Dat kan hard aankomen. Ook het roepen van een vooraf bedachte kreet kan haar helpen. De daders schrikken daarvan en omstanders kunnen haar helpen.

OM OVER NA TE DENKEN:
 Wat maakt deze vrouw kwetsbaar voor grensoverschrijdend gedrag? Hoe kan ze ervoor zorgen dat ze minder kwetsbaar wordt?

Erfenis gebruiken voor boodschappen

Verhaal over een jongen van 21 jaar met een verstandelijke beperking. Uit de pers:

ROOSENDAAL – De rechtbank heeft een 31-jarige vrouw uit Roosendaal veroordeeld omdat zij de erfenis van een verstandelijk gehandicapte jongen heeft gestolen. De jongen was 19 jaar toen hij zijn beide ouders verloor. Hij erfde 12.000 euro. Een vriendin van zijn moeder ontfermde zich over het slachtoffer, ook over zijn geldzaken. De vrouw besteedde het geld aan boodschappen voor zichzelf. De jongen zag de vrouw als een vervangende moeder en heeft het ontzettend moeilijk met de diefstal. De vrouw moet het geld terugbetalen.

Beoordeling van de ernst

aard	frequentie	gevolgen	intentie
.....	.....	.....	.....
Conclusie:			

Wat kun je doen?

Deze vrouw heeft moedwillig misbruik gemaakt van haar positie en het vertrouwen dat ze had. Het is onduidelijk hoe groot de kring van betrokkenen rond deze jongen is. We weten dat een heel klein sociaal netwerk het risico op misbruik vergroot. Daarom is een stabiel netwerk zo belangrijk voor mensen met een beperking. Dit netwerk kan misbruik en grensoverschrijdingen sneller signaleren en aan de orde te stellen. En het maakt mensen minder afhankelijk.

OM OVER NA TE DENKEN:
 Waar is het mis gegaan? Had dit voorkomen kunnen worden?

Werken aan grensoverschrijdend gedrag

Voor mensen met een beperking

Om voor je eigen veiligheid te zorgen is het belangrijk te weten:

- wat je prettig vindt en wat niet;
- dat je ja én nee mag zeggen tegen anderen, ook tegen mensen die je helpen, zoals professionals en taxichauffeurs en hoe je dat kunt doen;
- hoe je goede vrienden zoekt;
- hoe je op een goede manier met vrienden, familie en kennissen omgaat;
- wat veilige plekken en onveilige plekken zijn;
- wat het verschil is tussen leuke en niet leuke geheimen en dat je daarover kunt praten met iemand die je vertrouwt;
- hoe je bij jezelf gevoelens van onveiligheid herkent;
- wat je kunt doen als je je onveilig voelt.

Soms is het niet zo gemakkelijk om dit allemaal te leren. Er zijn mensen en organisaties die hierbij kunnen helpen. De LFB geeft bijvoorbeeld cursussen en trainingen over:

- leren opkomen voor jezelf en voor anderen;
- vrienden maken en vrienden blijven;
- je sociale netwerk groter en sterker maken.

Ook zijn er sites waar je zelf aan de slag kunt, zoals de site Steffie. Hier vind je informatie over hoe je vrienden kunt maken en hoe je veilig kunt internetten.

Sommige MEE's geven weerbaarheidstrainingen en cursussen over vriendschappen, relaties en seksualiteit. Als je in een instel-

ling woont, kun je aan je begeleiders vragen of zij deze trainingen kunnen geven.

Links

www.lfb.nu
 www.steffie.nl
 www.mee.nl
 www.meerdanliefde.nl

Voor ouders en verzorgers

Kinderen zijn kwetsbaar. Als ze groter worden, wordt dat meestal minder. Bij kinderen met een beperking ligt dat vaak anders. Zij hebben blijvend ondersteuning nodig, ook als ze volwassen zijn. Bij het wassen en aankleden, het verschonen, bij eten en drinken. Of bij het huishouden, de opbouw en het onderhouden van een netwerk, de administratie en de post. Help je kind door die kwetsbaarheid zo klein mogelijk te maken. Afgestemd op de mogelijkheden kun je je kind:

- ervaringen op laten doen en (veilig) fouten laten maken;
- keuzemogelijkheden geven;
- verantwoordelijkheid geven;
- eigen grenzen leren kennen: wat is fijn en wat niet;
- het verschil leren tussen normaal en grensoverschrijdend gedrag;
- leren grenzen aan te geven (dit betekent natuurlijk ook dat jij en anderen deze grenzen respecteren);
- helpen een gezond en evenwichtig sociaal netwerk op te bouwen.

(Lammers, 2005; Fitzsimons, 2009.)

Sommige kinderen blijven hun hele leven afhankelijk van anderen. Het machtsverschil tussen hen en hun omgeving is groot. Dat maakt ze kwetsbaar. Door de omgeving zo veilig mogelijk te maken, kun je het risico verkleinen. Een stabiele, gezonde kring van betrokkenen is dan onontbeerlijk. Zo'n netwerk zorgt voor veiligheid. Door samen alert te zijn, vragen te bespreken, elkaar te ontlasten en mee te denken.

Voor professionals

Soms is het grensoverschrijdend gedrag te wijten aan het handelen (of nalaten van handelen) van één persoon. Daarom is een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) en het nagaan van referenties zo belangrijk. Maar meestal is de werkelijkheid veel ingewikkelder. Verschillende factoren beïnvloeden elkaar, waardoor grensoverschrijdend gedrag kan ontstaan en voortbestaan. (Marstrand 2006; White, 2003).

Door al deze factoren aan te pakken kun je het risico een stuk kleiner maken. Het gaat dan om:

• Sociale relaties van cliënten, medewerkers en organisatie

De organisatiecultuur is open en ondersteuning door derden wordt gewaardeerd. Familieleden, vrienden en kennissen, maar ook andere teams en collega's van andere organisaties en specialisten zijn welkom. De organisatie ondersteunt cliënten bij het ontwikkelen van een evenwichtig netwerk waarin gelijkwaardigheid, grenzen aangeven en grenzen accepteren centraal staan.

Hoe herken ik grensoverschrijdend gedrag?

Vaak zijn grensoverschrijdend gedrag en mishandeling subtiel, sluipend en moeilijk te herkennen (Heilporn, 2006). Maar: mensen met een beperking kunnen vaak heel goed vertellen of ze zich veilig voelen en of ze grensoverschrijdend gedrag meemaken. Als je het maar op de juiste manier vraagt.

De signalen die wijzen op grensoverschrijdend gedrag zijn meestal niet exclusief: ze kunnen ook te maken hebben met andere problemen of samenhangen met de beperking. Een belangrijk eerste signaal is een 'niet-pluis-gevoel'. Neem dit serieus! Daarnaast zijn er algemene signalen zoals:

- emotionele veranderingen bij een cliënt;
- sterke wisselingen in gedrag of stemming;
- plotselinge terugval in vaardigheden of fysiek functioneren
- zelfbeschadigend gedrag;
- plotseling overmatig alcohol- of drugsgebruik;
- plotseling agressief of fysiek grensoverschrijdend gedrag;
- veranderd gedrag in de groep.

En natuurlijk zijn er hele specifieke signalen, zoals blauwe plekken en afdrucken van voorwerpen bij fysiek grensoverschrijdend gedrag. Of vervuiling van lijf, kleding of woning bij verwaarlozing en onthouden van zorg.

Meer informatie over signalen: Signalenkaart grensoverschrijdend gedrag. Deze kun je vinden via www.kennispleingehandicaptensector.nl *(Janssens et al., 2012.)*

- **Houding en competenties van medewerkers en teams**

Medewerkers weten dat preventie bij hun taak hoort, ze durven een niet-pluis-gevoel met elkaar te bespreken, ze weten wat grensoverschrijdend gedrag is en kunnen dit herkennen en ze kunnen omgaan met complex gedrag van cliënten

- **Organisatie en (aan)sturing van zorg**

Denk aan voldoende personeel, een acceptabele werkdruk, mensen die met elkaar kunnen en willen samenwonen, overzichtelijke woningen/terreinen en een veilige werksfeer. Een open organisatiecultuur waar vragen, dilemma's en vermoedens met elkaar besproken kunnen worden is essentieel. Daarnaast is het belangrijk dat preventie van grensoverschrijdend gedrag bij ieders takenpakket hoort en leidinggevend daar op sturen.

Aan de slag

Vier organisaties gingen in 2010 aan de slag met preventie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag. Zij werkten onder begeleiding van Vilans, MOVISIE en PlatformVG in samenspraak met cliënten en begeleiders aan de veiligheid.

Deze samenwerking leverde verschillende materialen op. Zoals een aanpak om te werken aan preventie, een signalenkaart, een voorbeeld meldprotocol en vragen voor cliënten om in beeld te

krijgen hoe veilig zij zich voelen en welke vormen van grensoverschrijdend gedrag ze al dan niet meemaken.

Wil je hier meer over weten? Bekijk dan de Toolkit Werken aan Sociale Veiligheid, www.kennispleingehandicapsectoren.nl.

Wat kan en moet ik doen bij een vermoeden van grensoverschrijdend gedrag?

- Als je grensoverschrijdend gedrag vermoedt: handel volgens de meldprocedure van je organisatie. Als er geen protocol is, neem dan contact op met de leidinggevende. Als je geen reactie krijgt of twijfels hebt of een melding geëigend is, kun je ook contact opnemen met de vertrouwenspersoon van de organisatie.
- Ga nooit zelf aan de slag en hoor het vermoedelijke slachtoffer niet uit. Neem ook niet zelf contact op met de vermoedelijke pleger. Dit kan een (eventueel juridisch) vervoltraject belemmeren.
- Tot slot: zorg voor de veiligheid van het (mogelijke) slachtoffer en de (mogelijke) dader.

Dit is Vilans

Vilans is het kenniscentrum voor langdurende zorg. We ontwikkelen vernieuwende en praktijkgerichte kennis. En we versnellen de processen die nodig zijn om nieuwe kennis en goede voorbeelden succesvol door te voeren in de praktijk. Dat doen we samen met professionals, bestuurders, cliënten en beleidsmakers. Zo houden we met elkaar niet alleen de langdurende zorg efficiënt, betaalbaar én van goede kwaliteit, maar verbeteren we ook de kwaliteit van leven van mensen die zorg en ondersteuning nodig hebben.

Vilans helpt zorgen dat:

- mensen meer regie nemen over hun gezondheid en ziekte;
- mensen zo lang mogelijk zelfstandig en zelfsturend blijven;
- de langdurende zorg wint aan kwaliteit, doelmatigheid en veiligheid;
- medewerkers met bezieling en plezier hun werk kunnen (blijven) doen.

Welke expertise heeft Vilans in huis?

We zijn voortdurend bezig om de langdurende zorg te verbeteren. Dat levert veel generieke kennis op. Bijvoorbeeld over hoe je tot een zorgvernieuwing komt. Hoe je het lerend vermogen van een organisatie kunt versterken. En wat je kunt doen om een vernieuwing in te bedden in je werkprocessen. Daarnaast genereren we veel specialistische kennis. Over ketenzorg bijvoorbeeld. Over medicatieveiligheid. Maar ook over onderwerpen als mantelzorg, domotica en zelfmanagement. Onze kracht ligt

in het verbinden van die generieke kennis met die specialistische kennis.

Die kunnen niet zonder elkaar.

Wat valt er te halen bij Vilans?

Informatie en advies, opleiding en training, coaching en begeleidingstrajecten, praktijkgericht onderzoek, kennisnetwerken en mogelijkheden voor cocreatie en proeftuinen.

Meer weten over grensoverschrijdend gedrag?

Vilans heeft op haar site informatie gebundeld over grensoverschrijdend gedrag. Ook kun je daar kosteloos deze bundel downloaden. Kijk op: www.vilans.nl

Wil je van gedachten wisselen over grensoverschrijdend gedrag, of heb je vragen? Neem dan contact op met Nynke Heeringa, n.heeringa@vilans.nl, telefoonnummer 030-7892376.

Referenties

Boet, A., Calis W., Janssens K., Heeringa N., Mennen H., *Mishandeling en ander grensoverschrijdend gedrag. Samenvatting en voorstudie*. Utrecht: PlatformVG, MOVISIE, Vilans, Utrecht, 2010.

Department of Health (2000), *No secrets: Guidance on Developing and Implementing Multi Agency Policies and Procedures to Protect Vulnerable Adults from Abuse*. The Stationary Office, London.

Fitzsimons N.M. (2009), *Combating Violence & Abuse of People with Disabilities. A Call to Action*. Paul H. Brookes.

Heeringa N., 'Veilig, of toch niet? Grensoverschrijdend gedrag naar mensen met een beperking komt regelmatig voor', *Kwaliteit in Zorg*, 4, 2012.

Heitporn, A., André J.M, Didier J. Chamberlain M.A. (2006), 'Violence to and maltreatment of people with disabilities: A short review', *Journal of Rehabilitation Medicine*, 38-1, 10-12.

Hickson, L. Khemka, I., Golden, H., Chatzistyli, A., (2008), 'Profiles of Women Who Have Mental Retardation With and Without a Documented History of Abuse', *American Journal on Mental Retardation*, 113-2, 133-147.

Janssens, K., Lammers M., Hartog Z., Goes A, Heeringa N., *Toolkit Werken aan sociale veiligheid. Preventie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. MOVISIE, Vilans, Utrecht, 2012.

Joyce, T.A. (2003), 'An audit of investigations into allegations of abuse involving adults with intellectual disability', *Journal of Intellectual Disability Research*, 47-8, 606- 616.

Lammers M., Houdijk N., *Een weerbaar kind*. Utrecht: FvO, 2005. Niet meer leverbaar.

Lewin, B. (2007), 'Who Cares About Disabled Victims of Crime? Barriers and Facilitators for Redress', *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4-3, 170- 176.

Marsland, D., Oakes P., Tweddel I., White C. , *Abuse in Care. A practical guide to protecting people with learning disabilities from abuse in residential services*. University of Hull, 2006

McCartney J.R., Campbell V.A. (1998), 'Confirmed Abuse Cases in Public Residential Facilities for Persons With Mental Retardation: A Multi- State Study', *Mental Retardation*, 36-6, 465-473.

Murphy G.H., O'Callaghan A.C., Clare I.C.H. (2007). The impact of alleged abuse on behavior in adults with severe intellectual disabilities, *Journal of Intellectual Disability Research*, 51-10, 741-749.

Sobsey, R. (2005), 'Violence, Health Promotion for Persons with Intellectual/ Developmental disabilities: The State of Scientific Evidence (Ed. Nehring, W.M.)', 205-234, AAMR/ AAIDD.

White, C., Holland E., Marsland D., Oakes P. (2003), 'The Identification of Environments and Cultures that Promote the Abuse of People with Intellectual Disabilities: a review of the Literature', *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 16, 1-9.

Colofon

© 2013 Vilans

Catharijnesingel 47
3511 GC Utrecht
T (030) 789 2300
E info@vilans.nl
I www.vilans.nl

ISBN

ISBN/EAN 978-9-088-391026

Datum maart 2013

Auteur Nynke Heeringa

Experts

Kristin Janssens (MOVISIE)
Marijke Lammers (Marijke Lammers
Bejegeningsvraagstukken)

Concept Michiel Rutjes

Tekstredactie Pauline van Tienhoven

Illustraties Arie van Vliet

Vormgeving Procomm BV, Rotterdam

Vilans

Grensoverschrijdend gedrag naar mensen met een beperking

Auteur: Nynke Heeringa

Tot stand gekomen in samenwerking met Marijke Lammers, Kristin Janssens
en Michiel Rutjes.

ISBN/EAN 978-9-088-391026

